

РАЗЛИЧНИТЕ ЛИЦА НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА ПРИ РОМИТЕ

Камелия Петкова

Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

1000, София, България

kamelia.petkova@gmail.com

DIFFERENT FACES OF DISCRIMINATION IN ROMA

Kamelia Petkova

Institute for the Study of Societies and Knowledge, Bulgarian Academy of Sciences

1000, Sofia, Bulgaria

kamelia.petkova@gmail.com

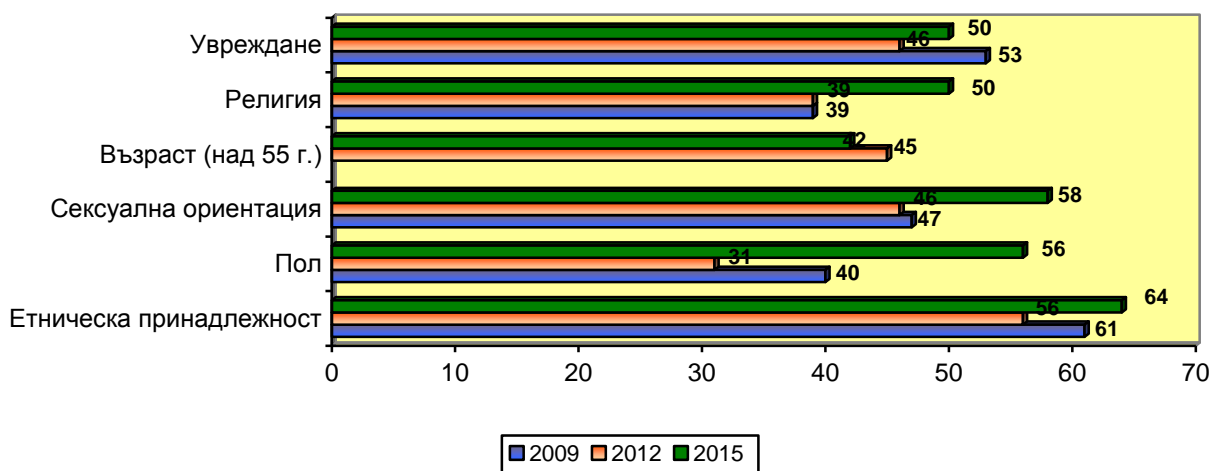
Abstract

In the modern world, the acceptance of differences and the promotion of tolerance towards "others" is an important priority over most European countries, including Bulgaria. The culture of modern society preaches that otherness is not a reason for separation, isolation and hostility. Nonetheless, in our society today, we often talk that the Roma community is subject to various discriminatory practices. On the basis of a secondary analysis of data from quantitative surveys and analysis of the results of 6 focus groups with representatives of the Roma ethnic group, this report aims to identify the most common forms and manifestations of discrimination against the Roma in the sphere of healthcare, In the workplace and in the field of safety and health at work.

Key words: *discrimination, Roma, groups at risk*

В съвременния свят приемането на различията и насърчаването на толерантността към „другите” е важен приоритет пред повечето европейски страни, в това число и България. В многообразието е заключен потенциалът за нови възможности, при които проявите на дискриминация са недопустими от гледна точка на това, че те ограничават и провокират стигматизация и отрицателно отношение спрямо специфични групи от хора. Всеизвестно на всички нас е разбирането за дискриминацията като неравно третиране или възприемане на човек или група от хора в обществото въз основа на раса, националност, етнически произход, език, религия, пол, възраст, сексуална ориентация, увреждане или други признаци, при което се дават или отнемат определени права, задължения и възможности (Енциклопедичен речник по социология 1997:106). През последните години в редица европейски страни все по-активен става дебатът за предприемането на инициативи, целящи зачитането на равното третиране на човека и равенството пред закона. Независимо, обаче от прилаганите всеобхватни действия, целящи предотвратяване на неблагоприятното положение на някои групи лица, в специализираната литература са налични множество изследвания (в това число и международно-сравними), които регистрират случаи на дискриминативно отношение спрямо различни групи от хора. Данните от регулярните проучвания на Евробарометър показват, че дискриминацията в ЕС продължава да бъде широко разпространена (Special Eurobarometer 437. 2015:12). През 2015 г., преобладаваща част от европейците (64%) категорично определят като най-често срещана дискриминацията базирана на етническия произход, следвана от признаци като сексуална ориентация (58%), религия (50%) и увреждане (50%) (Special Eurobarometer 437. 2015:12).

Фигура 1. Според Вас, кои от посочените форми на дискриминация са широко разпространени в страните членки на ЕС? (в %)



Източник: (Special Eurobarometer 437. 2015:16)

Независимо, че нормативната регулация има за цел да упражни контрол и да санкционира при наличието на дискриминационни практики, все още остават неразрешими проявите на редица неафиширани дискриминационни практики спрямо представителите на някои етнически групи. (Доклад относно публичните политики за интеграция на ромите в България и основните проблеми на социално-икономическото включване на ромската общност 2012:35). Този проблем е валиден с пълна сила за ромите, като сигналите за нарушаване на техните права в България са многобройни и се срещат в доклади, анализи и съобщения на международни и български правозащитни организации (Доклад относно публичните политики за интеграция на ромите в България и основните проблеми на социално-икономическото включване на ромската общност 2012:35). Данни от редица проучвания сочат, че дискриминацията по отношение на ромската общност се наблюдава в различни обществени сфери. Според проведеното през 2011 г. национално представително проучване „Eu Inclusive“ в рамките на проект, изпълняван от Институт Отворено общество-София, налице е засилено ограничаване на достъпа на ромите до здравеопазване. Според проучването, близо 45% (2% не знаят дали имат) от представителите на тази общност заявяват, че нямат здравни осигуровки като всеки втори посочва, че няма достъп и до безплатна медицинска помощ. (Доклад относно публичните политики за интеграция на ромите в България и основните проблеми на социално-икономическото включване на ромската общност 2012:48). Сходни резултати са регистрирани и в проведените през 2017 г. 6 фокус групи, имащи за цел да идентифицират основните форми и проявления на дискриминацията в България (в частност и при ромите) в сферата на здравеопазването, в сферата на работното място и по отношение на безопасните и здравословни условия на труд. Според получените данни, представителите на този етнос често пъти са обект на дискриминационни практики по линия на здравно-осигурителния си статус. Липсата на здравни осигуровки при ромите води след себе си като последствие от една страна лошо и негативно отношение на медицинския персонал при оказването на здравни грижи, а от друга създава предпоставки за искане на пари за лечение и за оказване на медицинска помощ:

- „Голям проблем при ромите е невнасянето на здравни осигуровки. Безработно лице, което е регистрирано в Бюрото по труда трябва всеки месец да си внася сам здравната си вноска. Има дискриминация на 100%, не може да си безработен и да си внасяш сам. Наистина има роми, които нямат никакъв доход” (Жена, гр. Куклен).

- *„Има много различни нива на дискриминация при ромите. Най-големите проблеми се създават в приемно спешно отделение. Здравно - осигурените от една страна са обект на спешната помощ и не би трябвало да има проблеми-който влезе в отделението трябва да бъде обслужен. Има злоупотреба като се започне от това чакай, чакай и на човек му писва и става и си отива и спира да бъде обект на спешната помощ. Преминава се и през грубото отношение. Много хора са по-емоционални и когато се получи един такъв отказ, който не е официален, то това е тънкоостта, никой няма да ти каже- марши, излез, а ще ти каже изчакай. На всички по Конституция се полага достъп до здравна помощ и същевременно не е така. Има един символ ЗЗОЛ, (задължително здравно-осигурени лица) и аз се чудя как може да е задължителен при положение, че неосигурените са повече от 1 милион лица. Нужно е хората да се стимулират да правят жалби при случаи на грубо или негативно отношение”. (Мъж, гр. Сливен).*
- *„Дори и да си здравно осигурен, трябва да имаш пари, защото лошото е, че дори и да си здравно –осигурен и трябва операция ти казват: До 2 часа трябва да донесеш едни каква си сума. Говоря за травма от рода на травматологията. Измислят някакви такси и ти трябва да ги платиш. Била съм свидетел на мой близък на който му казват: до 2 часа трябва да донесеш тия пари иначе няма да го оперираме. Дискриминация има по отношение на предоставянето на здравната услуга” (Жена, гр. Куклен).*

В хода на фокус груповите дискусии, участниците споделиха за много случаи, в които е налице дискриминация спрямо ромската общност по отношение на здравното обслужване:

- *„Здравето е бизнес. При бременните ромски жени има много случаи на раждания в коридорите на болниците. Пред врата на родилното лекарите първо питат дали жената има здравни осигуровки и ако няма то вноските до 3 г. трябва да бъдат платени, иначе никакво пускане в отделението. Това е положението. В цивилизованите страни има болници за социално-слаби хора, където могат да се лекуват”. (Жена, гр. Куклен).*
- *„Ромите нямат достъп до здравеопазване, особено в малките планински места, има едно джи-пи, което отива един път в седмицата и когато има по-сериозни случаи, на тези хора няма кой да им помогне. Няма и аптеки. За мен тези хора са лишени от здравни грижи. Няма и стоматолог по малките селца. Ако нямаш пари и си безработен как ще отидеш до града. Другото нещо е дискриминацията при бързата помощ. Първото нещо, което те питат е дали си се обадил на личния лекар” (Жена, гр. Куклен).*

Наличието на дискриминационни практики при ползването на здравни услуги, често пъти оказва влияние и върху здравния статус на самите лица. Данни от количественото проучване „Eu Inclusive“, регистрират връзка между самооценката за здравословното състояние и усещането за дискриминация, в опциите, където има по-голямо натрупване на отговори, а те са „средно” и „добро” като оценка за здравето. Ромите, които оценяват здравословното си състояние като „средно” са с 8 на сто повече сред тези, които се чувстват дискриминирани, а тези, отговарящи „добро” са с 9 на сто повече в групата на недискриминираните. (Доклад относно публичните политики за интеграция на ромите в България и основните проблеми на социално-икономическото включване на ромската общност 2012:40).

Освен в сферата на здравеопазването, усещане за дискриминация по етнически признак е идентифицирана и в една друга важна сфера, а именно на работното място. Данните от проведените фокус групови дискусии показват, че в сферата на труда се

наблюдават различни дискриминационни практики. Представителите на този етнос се припознават като една от основните групи, които често пъти стават обект на дискриминация при наемане на работа:

- *„Циганина си личи много добре и какво става, когато отива да кандидатства не го вземат на работа. Има дискриминация и то в големи размери” (Мъж, гр. Куклен)*
- *„Има дискриминация, преди време намирам обява за работа и звънкам по телефона. Аз съм на 29 г. и имам три деца, зная добре български и изглеждам сравнително добре. По телефона ми казват: подгответе си медицинското и елате в офиса. На другия ден отивам , но се оказва, че офиса на фирмата е много близо до нас и ние се познаваме. Като ме видяха и ми казаха изненадано: Оооо ми ние вече взехме работник. Отивам си и моля една съседка българка да им се обади пак по телефона - на нея ѝ казват, че има свободни места. Ето я дискриминацията. Видяха ме, че съм ромка, защото се виждаме често и това е.” (Жена, гр. Пазарджик)*

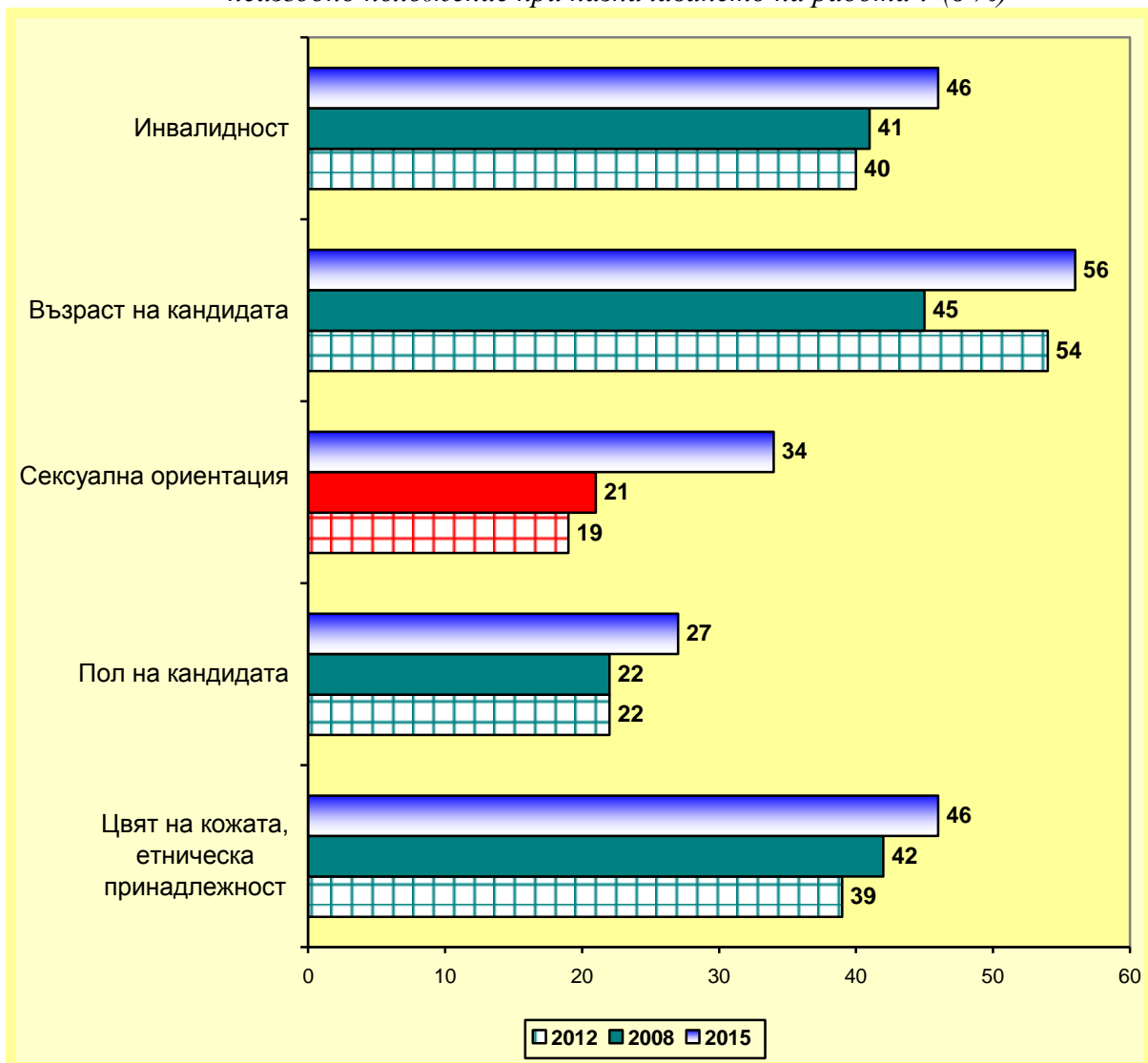
Независимо, че Рамковата директива за заетостта осигурява нужната защита на всеки при упражняването на заетост, дискриминацията на работното място, остава често срещана и особено разпространена сред ромите, като принуждава много от тях да „прикриват“ и да не споделят своя етнос, с цел наемане на работа или пълноценно интегриране в обществото:

- *„Моят син учи в строителния техникум в Пловдив и 3 години се крие и не каза на приятелите си, че е ром. По външен вид не си прилича на ром. Той ми казва, майко аз ги чувам моите съученици как говорят срещу ромите и аз ако призная, че съм такъв вече ще ме гледат с друго око. Иначе са големи приятели. Последната година тази, 4-5 момчета вече са разбрали, че е ром и те вече го приеха , даже са идвали и у нас и викат: искаме и ние да сме роми” (Жена, гр. Пазарджик);*
- *„От години слушам такива истории: момиче студентка, тя се крие от години, че е ромка . Ромите с по-високо образование се крият обикновено при търсене и намиране на работа” (Жена, гр. Куклен);*
- *„Моят син също се крие. Завършил е санитарен инспектор и се криеше, щото го е страх да не го пренебрегват на работа, след като разберат, че е циганин” (Мъж, гр. Куклен)*
- *„Една жена ми разказа, че си е намерила работа, но при нея не ѝ личи нито по говора, нито по външния вид, че е ромка. Наели са я, няколко месеца е работила в радиото, чистила е, помагала в кухнята. В един момент, идват нейните роднини и шефовете ѝ виждат, че е ромка, че говори с тях на ромски. Те се шокират и казват :Ама ти ромка ли си? И собственичката казала:Ами аз, ако знаех нямаше да те взема на работа. В края на краищата са я оставили да работи там. Има предубеденост и предразсъдъци спрямо ромите” (Жена, гр. Сливен).*

Резултатите от ежегодните проучвания на Евробарометър верифицират казаното по-горе. На въпроса: *„Когато във Вашата страна една компания иска да назначи някого и изборът е между двама кандидати с равни умения и квалификация, кой от следните критерии според вас ще постави единия от кандидатите в неизгодно положение?”* повече от половината европейци, през 2015 г. отдават приоритетно значение на възрастта на кандидата (56%), на това дали има увреждане (46%), на неговия етнически произход (46%), на пола (27%) и на неговата сексуална ориентация (34%) (Special Eurobarometer 437. 2015). Следователно, дискриминацията на пазара на труда в най-голяма степен засяга по-

възрастните лица, инвалидите и групите в риск (в това число ромите и лицата с различна сексуална ориентация). Предвид на това, че процесите на развитие сред ромската общност са огледало на процесите в обществото като цяло, в сферата на работното място се наблюдават често пъти и дискриминационни практики по признака възраст. Според участниците във фокус групите, повечето от младите роми на възраст между 18-30 г., които имат нужното образование в повечето случаи имат шанс да започнат работа, докато най-трудно си намират работа по-възрастните лица над 60 г., следвани от ромите във възрастовата група 46-59 г. Този извод се потвърждава и от данните, получени в рамките на проект: „Равенството – път към прогрес“ – съвместен проект на ИОО - София с водеща институция Министерство на труда и социалната политика и партньор Комисията за защита от дискриминация.

Фигура 2. В Европа кой от следните критерии ще постави единия от кандидатите в неизгодно положение при назначаването на работа ? (в %)



Източник: (Special Eurobarometer 437. 2015:35)

Различни форми и проявления на дискриминацията спрямо ромската общност се наблюдават и в сферата на безопасните и здравословни условия на труд. Участниците във фокус групите споделиха за някои чести прояви на неспазване на трудовото законодателство, възпрепятстване на лицата в развитието на тяхната кариера, а също така и по отношение на вредните условия на труд. Според тях, ромите обикновено биват наемани

за упражняване на нискоквалифицирана работа без трудов договор, за която обикновено се заплащат символични суми.

- *„Изпращат ме на борсата за работа и знам, че ще получа минималната заплата от 420 лв. Отивам и работодателят ми казва, не мога да ти дам 420 лв. ще ти дам 320 лв. , ако искаш,ако не- има много такива като теб” (Мъж, гр. Пазарджик)*
- *„Ромите даже са с предимство пред българите. Това го наблюдавах 7 г. в завод Язаки Сливен. Това е завод за кабели – японска фирма. Оказа се, че ромите там са на почит, защото работят за малко пари. На линията бяхме 10 българи, останалите 10 турци и цигани . Аз като напуснах бяхме 5 българки и останалото беше цигани на 18 г. Завода ги наема защото те работят за 350 лв.” (Мъж, гр. Сливен)*

Друга форма на дискриминацията при ромите, споделена от самите тях в сферата на здравословните и безопасни условия на труд това е работата на ненормирано работно време:

- *„Налагало се е много често по празници да работим, но ти казват няма пари за извънреден труд. Ако ти откажеш почват да те гледат с друго око и става лошо за теб” (Мъж, гр. Пазарджик)*
- *„Винаги работя повече от 8 часа. Работното време не се спазва. Не смея да се оплача, защото веднага ще ме изгонят” (Мъж, гр. Дупница)*

Липсата на работно облекло е често срещана практика при някои професии, като например общ работник в мина, в цех за дървообработване, в тухларна. Ромите, с които разговаряхме споделят, че от години не им се предоставя работно облекло:

- *„ Какво облекло? Преди години даваха по един работен гащеризон, а сега нищо, всеки се оправя както може” (Мъж, гр. Дупница);*
- *„Работя е един мебелен цех- прашино, мръсно, но работни дрехи не дават.” (Мъж. Гр. Сливен).*

С оглед противодействие срещу всякакви форми на дискриминация (била тя под формата на пряка, непряка или множествена), държавните институции и всички заинтересовани страни предприемат поредица от мерки и действия. Тяхната ефективност, обаче в голяма степен зависи и от активната позиция на самите потърпевши лица. Редица проведени специализирани изследвания в тази област отчитат висок дял на случаи на дискриминация, за които отговорните органи по спазването на Закона не са информирани. Така например резултатите от проведеното международно изследване на Агенцията на ЕС за малцинствата и дискриминацията показват, че дискриминацията срещу ромите остава широко не-докладвана от самите лица. (Доклад на ЕКРН за България 2014). Мнозинството от интервюираните (78%) считат, че *„нищо няма да се случи или промени”*, ако съобщят за случаи на дискриминация или потърсят помощ от дадена организация занимаваща се с тези въпроси. Същевременно, половината от ромите споделят, че не знаят към кого да се обърнат, което предполага, че те имат желание за такова действие, но не знаят как да го направят. Близко 44% пък не виждат смисъл да съобщават за дискриминация, която е обичайна част от тяхното ежедневие. (Доклад на ЕКРН за България 2014:10). Тези резултати обрисуват една мрачна картина на чувство за примирение, че дискриминацията е нещо нормално за много представители на етническите общности, както и липса на достатъчна информираност за това как и къде да се съобщава за нарушени права (Доклад на ЕКРН за България 2014:10). Данните от изследването на Евробарометър за 2012 г. за България показват сходни резултати. Независимо от отбелязаното подобрене с 8 процентни пункта, спрямо 2009 г., едва 29% от анкетиранията лица заявяват, че знаят какво е нужно да предприемат и към кого да се обърнат при наличието на неравноправно третиране в определена ситуация (Special Eurobarometer 393. 2012:3). Сред предпочитаните институции,

към които лицата проявяват най-голяма склонност да се обърнат за защита това са организации занимаващи се с гарантирането на равните възможности (30%) и полицията (21%). В редки случаи респондентите споделят, че биха поискали помощ от неправителствени организации (2%), трибунали (12%) или адвокат (8%). (Special Eurobarometer 393. 2012).

В заключение можем да кажем, че са налице редица доказателства за наличието на различни по характер дискриминационни практики спрямо ромите в сферата на здравеопазването, на работното място и по отношение на безопасните и здравословни условия на труд. Тези дискриминационни практики обаче имат своето по-силно или по-слабо отражение, в зависимост от образованието и възрастта на ромите. Идентифицираните специфики налагат необходимостта от изготвяне на детайлен анализ на ситуацията на социалното включване на тази общност по места и регионален анализ на политиките, с цел недопускане на подобни дискриминационни практики спрямо представителите на тази общност. От друга страна, сравнително високият процент на ромите, които не знаят своите права в случаи на дискриминация налага необходимостта предприемането на целенасочени действия от страна на държавните институции в посока повишаване на информираността на тази общност за местата и специализираните органи от които би могло да се потърси закрила. Засилването на законовите инструменти за гарантиране на равнопоставеност и борба с дискриминацията изисква по-ефективното прилагане на използвания в бизнеса подход наричан „управление на многообразието“. Целта е да се насърчава една среда, в която културните различия на пазара на труда и в редица обществени сфери все повече се ценят имайки предвид промените в структурата на населението в Европа. Организациите реагират и отговарят различно на предизвикателството на многообразието, но най-често инициативите за неговото управление включват „политика на фирмата за равни възможности и борба с дискриминацията, борба срещу расистките нагласи и провеждане на курсове за обучения на малцинствата” (Рудигер 2000:3). Единствено едновременното прилагане на посочените по-горе елементи на многообразието би довело до повишаване на толерантността на обществото като цяло, намаляване на случаите на дискриминация и негативизъм спрямо ромската общност. Именно по този начин биха се създали условия за повече толерантност и зачитане правата на ромите в едно модерно общество, в което многообразието е повече от значимо.

Литература

1. Енциклопедичен речник по социология. 1997. София: Изд. „М-8-М” Михаил Мирчев
2. Доклад относно публичните политики за интеграция на ромите в България и основните проблеми на социално-икономическото включване на ромската общност. EU INCLUSIVE – Трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население. Фондация Сорос –Румъния, 2012
3. Доклад на ЕКРН за България, 2014 [www.coe.int/ecri,12.05.2017]
4. Попова, П. Дискриминацията като социално явление - причини и механизми за проявяването ѝ [http://justicedevelopment.org/?page_id=63, 01.04.2017]
5. Рудигер, Р. 2000. Многообразието в Европа: да работим за една толерантна Европа С. [<http://www.paideiafoundation.org/mce/file/materiali-mnogoobrasie%20v%20Evropa.pdf>, 20.03.2017]
6. Хомофобия и дискриминация, основани на сексуалната ориентация и половото самоопределяне в държавите-членки на ЕС. Обобщен доклад на Агенция за основните права (FRA), 2009
7. Special Eurobarometer 437, 2015. *Discrimination in the EU in 2015*

Science & Technologies

[http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm, 08.04.2017]

8. Special Eurobarometer 393, 2012. *Discrimination in the EU in 2012*

[http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm, 15.03.2016]

9. Special Eurobarometer, 2009. *Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes*. [http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm, 20.03.2017]